

Kilpailuvaltio Foucault'n tapaan

Michel Foucault: Turvallisuus, alue, väestö. Tutkijaliitto, Helsinki 2010. 380 s. ISBN 978-952-5169-68-3

Michel Foucault'n *Turvallisuus, alue, väestö* on kirja, jota voi hyvin suositella vasta-alkajille. Se on mainio johdatus Foucault'n ajattelu- ja työtapaan. Se on myös ajankohdainen: monet 1970-luvulla esitetyt ajatukset ovat lähteneet lentoon viime vuosina. Mutta voin myös kuvitella, että monien mielestä kirja on suunnilleen viimeinen, joka Foucault'lta kannattaa lukea. Teos on täynnä heittoja, joiden pitävyyttä lukijan on vaikea arvioida, ja se antaa historiasta ylimalkaisen ja ohuen kuvan. Siksi se voi olla jopa vaarallista luettavaa niille, jotka kaavailevat ottavansa mallia mestarista.

Kirjan tekstit ovat syntyneet luentoina, jotka Foucault piti toimiessaan professorina Collège de Francea vuosina 1977–1978. Luennollaan Foucault heittelee käsitteitä ja piirtää kaaria, jotka ulottuvat antiikista nykyhetkeen. Kirja tarjoaa mainion johdatuksen Foucault'n politiikkaa ja valtiota koskevaan ajatteluun. Tarjottimella ovat erityisesti pastoraalivalta ja hallinnallisuus. Historiallisen kehikkona on tuttu kolmijako lakiin, kuriin ja turvallisuuteen. Foucault tarkastelee, kuinka nämä erilaiset vallan muodot ovat näkyneet ja kehittyneet erityisesti kaupunkien, valtioiden ja väestön hallinnassa.

Näkökulma on tietyllä tapaa samanlainen kuin aikaisemmin syntyneessä tiedon arkeologiassa. Tällä kertaa Foucault tutkii erityisesti valtion hallintaa ohjanneita tiedon tuotannon tapoja: keskiössä on valtiojärjen ja taloustieteen kehitys. Foucault on saanut edellisenä vuonna valmiiksi seksuaalisuuden historian ensimmäisen osan, ja luennot ovat uusi aluevaltaus, jossa hän ryhtyy pohtimaan biovallan käsitettä valtion hoidossa. Seuraavien vuosien (1978–1979) luennot syventävät samaa teemaa Foucault'n keskittyessä valtio- ja talousajattelun biopolitiikkaan (*Naissance de la biopolitique*, 2004).

Foucault perehtyy erityisesti 1500-luvulta lähtien ilmestyviin kirjoituksiin valtion hallinnasta ja taloudenhoidosta. Hän hahmottelee suuren linjan, jossa valtio rakentuu valtiojärjen ja politiikan varaan ja sen hallintaan astuu taloudenhoito. Tätä hallinnan muotoa hän nimittää *gouvernementaliteksi*. Tämä ”kammottava sana” on kirjassa suomennettu hallinnallisuudeksi. Sen käyttö on noussut uuteen kukoistukseen 2000-luvulla, jolloin tutkijat ovat hakeneet siitä aseita markkinaistuneen hallinnan ymmärtämiseksi ja kritisoimiseksi.

Kirja tarjoaa erityisen hyvän ikkunan *gouvernementaliten* histo-

riaan: mistä käsite syntyi ja mitä Foucault sillä tarkoitti. Foucault jäljittää sen paimenen valtaan, joka kehittyi ennen muuta hebrealaisessa kulttuurissa, ja jonka kristinusko sitten omaksui erinäisinä muunnelminä. Paimenen tehtävä on ohjata laumaansa näiden omaksi parhaaksi ja tämä ihmisen sieluun pureutuva valta on tärkeä juonne 1700-luvulla yleistyvässä liberaalissa hallinnallisuudessa. Siinäkin on kyse ihmisen omasta parhaasta, josta saadaan tietoa tilastoilla ja joka toteutetaan antamalla mahdollisuuksia toimintaan. Ihmisten toiminnan suuntaa ohjataan hienovärisesti niin, että hän tulee itse ohjanneeksi itseään kaikkien kannalta parempaan suuntaan.

Avainasemassa on taloustiede, jossa pääkysymykseksi nousee se, kuinka ihmiset saadaan toimimaan niin, että kaikki virtaa esteettä ja tuottaa kasvua. Sama kysymys on nykyisen talousajattelun ytimessä: kuinka kannustaa, aktivoida ja innostaa väestöä työhön, kilpailuun, innovatiivisuuteen ja luovuuteen. Kun kysyy aamulla peilin edessä itseltään, miten voisin olla tänään entistä luovempi, ollaan Foucault'n 1970-luvulla hahmotteleman hallinnallisuuden ytimessä.

Kirja on ajankohtainen myös siksi, että Foucault piirtää siinä kil-

pailuvaltion historian pitkänä kaarena, joka alkaa Espanjan noususta ja tuhosta 1600-luvulla. Äkkirikastuneen Espanjan nopea romahdus synnytti laajan spekulatiivisen kirjallisuuden, jossa Foucault näkee syntyvän ajatuksen kilpailuvaltios- ta. Valtiot alkavat kilpailla keskenään taloudellisesti ja ne nähdään toimijoina, joita on trimmattava ja ohjattava oikeaan suuntaan. Poliittiset päättäjät ovat vieläkin saman kysymyksen äärellä pohtien, miten he voisivat välttää Espanjan kohtalon.

Foucault'n kantavana teemana on länsimaisen edistyskertomuksen nurja puoli. Ongelma on tuttu Max Weberiltä ja kriittisestä teoriasta: kuinka antiikista mallia ottanut valistuksellinen järki valuu yli rajojensa ja tunkeutuu sinnekin, missä sitä ei välttämättä tarvittaisi. Foucault'n ajattelussa on tärkeänä juonteena myös 1960-luvun antiautoritaarisuus. Tässä kirjassa se näkyy ennen muuta paimenen vallan käsittelyssä, jossa Foucault identifioi vastakäytänteitä, kuten esimerkiksi askeesin, mystiikan, eskatologian ja yhteisöllisyyden.

Luennoilla Foucault on tavallista selkeämpi, ajatus juoksee ja siitä saa tolkkua paremmin kuin hänen monista teksteistään. Aiheet ovat laajoja, eikä teksti ole kiinni yksityiskohtaisessa tapaustutkimuksessa. Tämän vuoksi kirjaa voi suositella vasta-alkajille: sen kautta pääsee nopeasti kiinni Foucault'n ajattelun ominaislaatuun. Kirja on myös johdatus Foucault'n työta-

paan. Hän lukee tunnettuja tekstejä, näyttää tutut asiat uudella tavalla ja heilauttaa ne tavanomaisilta paikoiltaan tulkinnoillaan.

Toisaalta kirjassa ovat näkyvisiä myös Foucault'n projektin heikkoudet. Hän tekee valtavia kvanttihyppyjä ajassa ja paikassa – usein hintana on se, ettei hän pysty kovinkaan jäsentyneeseen analyysiin. Käsitteiden merkitys jää usein epäselväksi. Esimerkiksi hallinnallisuus ja hallinta ovat välillä sisäkkäisiä. Myös lain asema muuttuu välillä teksteissä: se kuuluu ensin lain piiriin, jossa yksilöä rangaistaan pahoista teoista, mutta laki toimii myös kurin piirissä, jossa se on juridis-kurinpäällisen järjestelmän osatekijä.

Vaikka Foucault ilmoitti itse olevansa ennen kaikkea historioitsija, niin historioitsijat ovat olleet ehkä kriittisimpiä hänen projektiansa kohtaan. Kirjaa lukiessa on helppo ymmärtää miksi. Foucault ei juuri vaivaudu pohtimaan lähteidensä kontekstia. Jos haluaa lähestyä maailmaa yhteiskunnan rakenteiden tai toimijoiden näkökulmasta, niin kirja on lukulistan häntäpäässä. Kuvaus siitä, miten yhteiskuntien muutokset liittyvät erilaisiin vallan muotoihin, jää ohueksi.

Ehkä hankalin tekstien piirre on hiukan paradoksaalisesti puuttuvan subjektin ongelma. Lauseet ovat passiivissa: kysymykset ja ongelmat nousevat esiin, mutta koskaan ei pohdita, kuka tai mikä ne nostaa esiin. Foucault oli ajattelu-

järjestelmien historian professori, mikä antaa hänelle mahdollisuuden pysyä ideoiden historiassa. Mutta se voi johtaa myös älylliseen laiskuuteen. On mukavampi pitäytyä ajattelujärjestelmien parissa sen sijaan, että tutkisi perusteellisesti sitä, mitä yhteiskunnissa tapahtuu.

Tästä ehkä johtuu se, että Foucault'n soveltajat eivät aina saa kovin yllättäviä tuloksia. Kuva länsimaisesta järjen kehityksestä johtaa helposti tendenssimäiseen tutkimukseen, jonka lopputulos on tiedossa jo lähtökuopissa: länsimainen järki on kehittänyt moninaisia tiedon muotoja, jotka ihmiset ovat sisäistäneet. Ilkeä lukija kysyy: *so what?*

Kirja ei toimi kovin hyvin metodioppaana empiiriseen tutkimukseen. Tutkimuksessa Foucault on parhaillaan alkuvaiheessa: häneltä saa hypoteeseja silloin, kun jokin ilmiötä haluaa tutkia tarkemmin. Hän saa ajatukset liikkeeseen ja antaa rohkeutta yllättäviin veitoihin tehdessään rämäpäisiä loikkia, jotka eivät kunnioita epookkeja eivätkä tutkimusalojen rajoja. Ehkä nekään eivät ole turhia asioita ja muistuttavat, että tieteellinen ajattelu on muutakin kuin järjestelmällistä ammattityötä omalla tarkkaan vartioidulla tontilla.

Anu Kantola